

آداب زیارت امام رضا (ع)

۱- هر کس دوست دارد که امام معصوم (علیه السلام) او را بطلبد و به او اجازه شرفیابی دهد، قبل از حرکت از همه آنهایی که از جانب او احتمالا اذیت و آزاری و لو در حد یک کدورت قلبی به آنها رسیده، حلیت بطلبد؛ خصوصاً کسانی که از محبان و موالی آن بزرگواران به حساب می آیند. این مطلب شواهد فراوانی دارد، از جمله داستان معروف ابراهیم جمال (ساریان) و علی بن یقظین صحابی خاص امام کاظم (علیه السلام) و وزیر هارون الرشید (البته با اجازه آن حضرت و برای نجات مظلومان) می باشد که بر اثر عدم موافقت با ملاقات ابراهیم جمال امام (علیه السلام) او را به ملاقات خود راه نداد و فرمود: چون قلب این مرد از تو شکسته است خدا زیارت تو را نیز قبول نکرد. علی بن یقظین ناچار به سراغ ابراهیم جمال آمد و با تواضع بی نظیر با او ملاقات کرد و از او حلیت طلبید؛ پس از آن بود که امام او را به حضور پذیرفت و بشارت قبولی اعمالش را به او داد. (۱)

۲- هرگونه حق الناس و از جمله خمس و زکات اموال را - مخصوصاً به هنگام سفر حج - بپردازد؛ چرا که تا اموال انسان پاک نشود، نه اعمال او با استفاده از آن اموال صحیح است و نه شایسته تقرب به درگاه خداوند می باشد.

۳- غسل زیارت کند و این دعا را هنگام غسل (پا بعد از آن) بخواند: «اللهم اجعله لي نوراً و طهوراً و جزاءً، و شفاءً من كل داء و آفة و عاهة، اللهم طهر به قلبي، و اشرح به صدري، و سهل به أمري؛ به نام خداوند و به یاری خدا، پروردگارا آن را نور و پاکیزگی و نگهبان و شفای از هر درد و آفت و عیب قرار بده! خداوند! با این غسل قلبم را نیز پاک کن و سینه ام را بگشای و کارم را آسان گردان.» (۲)

۴- با طهارت باشد یعنی اگر غسل واجبی به گردن اوست به جا آورد، چرا که امام صادق (علیه السلام) به شخصی که در حال جنابت بر حضرتش وارد شد فرمود: «أما تعلم أنه لا يتبعي لجنب أن يدخل بيوت الأنبياء؛ آیا نمی دانی که برای شخص جنب شایسته نیست که در خانه های انبیا (و اولیا) داخل شود» راوی می گوید وقتی حضرت این را فرمودند آن شخص برگشت و ما بر آن حضرت داخل شدیم. (۳)

با توجه به این که پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) و امام معصوم (علیه السلام) حی و میت آنها در این امور تفاوتی ندارد، نتیجه این می شود که فرقی بین حرم های مقدسه با خانه های آنان نباشد.

- کفش ها را درآورد، چون در وادی مقدسی قدم نهاده است
(فَالْخَلْعُ نَعْيِكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوِي). (۴)

۶- همان گونه که عالم بزرگوار «شهید اول» در کتاب دروس (۵) گفته است بر در حرم شریف بایستد و اذن دخول بطلبد و یا اذن دخولی که وارد شده است، را بخواند و با تفکر در عظمت و جلالت قدر صاحب مرقد شریف و توجه به این نکته که او کلامش را می شنود و سلامش را جواب می دهد و از جایگاه و موقعیت او باخبر است (چنان که در متن اذن دخول صراحت بر این مطالب وجود دارد) و با تدبر در لطف و محبتی که آنان به شیعیان و زائرانشان دارند و با تأمل در گناهان خویش و بیوفایی که با خلافاکاری های خود در حق آنان کرده و خاطر شریفشان را آزرده ساخته، سعی در تحصیل رقت قلب و خضوع و انکسار

دل و جاری شدن اشک، ننماید.

۷- هنگامی که نگاهش به قبر مطهر افتاد، تکبیر بگوید و خدا را به عظمت یاد کند، چنان که در روایتی آمده است:

هر کس پیش روی امام تکبیر و پس از زیارت «لا إله إلا الله وحده لا شریک له» بگوید خشنودی بزرگ خدا نصیبش می شود. (۶)

۸- شکی نیست که صرف حضور در محضر امام و ایستادن و یا نشستن مؤدبانه در مقابل ضریح، زیارت به حساب می آید چنانکه صرف گفتن «السلام علیکم» نیز چنین است.

۹- از زیارت های غیر معتبر و بی دلیل پرهیز کند و اگر حوصله و یا فرصت خواندن زیارات معروف را ندارد، می تواند سلام کوتاهی دهد و سپس دو رکعت نماز بخواند و آن را به صاحب قبر هدیه کند و حاجت خود را بخواهد، چرا که در روایت است: عبدالرحیم قصیر می گوید: وارد بر امام صادق (علیه السلام) شدم و گفتم: فدایت شوم از پیش خود دعایی اختراع کردم، فرمود: واگذار اختراع خود را؛ هرگاه تو را حاجتی باشد پناه به حضرت رسول (صلی الله علیه وآله) بیاور و دو رکعت نماز بخوانو آن را به حضرتش هدیه کن...

۱۰- پس از زیارت، نماز زیارت بخواند که حداقل آن دو رکعت است و اگر در رکعت اول حمد و سوره یس و در رکعت دوم حمد و الرحمن را بخواند بهتر است، (۹) و چه بهتر که در بالای سر به جا آورد (۱۰) و بعد از نماز زیارت، برای امور دین و دنیایش دعا کند و سعی کند دعا را به دیگران تعمیم دهد که در این صورت به اجابت نزدیکتر است. این مطلب (پشت سر یا بالای سر خواندن) در روایت ابوجمره شمالی مربوط به زیارت امام حسین (علیه السلام) آمده است؛ ولی مرحوم شهید در دروس برای زیارت همه ائمه چنین می گوید: «اگر زائر رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) باشد این دو رکعت را در روضه آن حضرت بخواند و اگر برای یکی از ائمه (علیهم السلام) زیارت می خواند بالای سر بجا آورد و خواندن آن در مسجد مکان زیارت نیز، جایز است.»

۱۱- مستحب است در صورتی که مزاحمتی برای سایر زوار فراهم نشود پس از خواندن زیارت و نماز زیارت و به طور کلی پس از حضور و تشرف، اطراف ضریح را بیوسد.

۱۲- علاوه بر آنچه گفته شد سزاوار است زوار محترم لباس های تمیز و مناسب به هنگام زیارت بیوشند و خود را خوشبو کنند و زبان را به ذکر خدا و حمد و تمجید او و صلوات بر محمد و آلش مشغول دارند.

۱۳- سعی کنند که در تمام حالات، حضور قلب را حفظ کنند، از گناهان استغفار نمایند و عزمشان را بر اصلاح کردار و گفتار خود جزم کنند، و در خود نسبت به آینده، تحولی به وجود آورند.

۱۴- شایسته است زائران محترم احترام خدام آستان های مقدس را حفظ کنند همان گونه که بر خادمان لازم است مشکلات زائران را تحمل کنند و با ادب با آنها رفتار نمایند.

۱۵- به نیازمندان آن شهر و مساکین آن بلد، کمک کند که ثواب مضاعف دارد.

۱۶- به هنگام ازدحام به مقدار لازم از زیارت، قناعت نمایند و جای خود را به دیگران بسپارند و باید دانست آنچه در زیارت مهم است کیفیت است نه مقدار و کمیت و گاه یک سلام کوتاه جای یک زیارت طولانی را می گیرد و در بعضی از روایات دستور به تعجیل در بازگشت داده شده است.

می گیرد و در بعضی از روایات دستور به تعجیل در بازگشت داده شده است.

۱۷- بانوان، جدای از مردان و نامحرمات زیارت کنند و با حجاب کامل تشرف یابند و بدانند زیارت مستحب است و مراعات حجاب و جهات عفت واجب است؛ مبادا واجب را فدای مستحب کرد. تذکر این نکته ضروری است که برادران زائر، مواظب حجاب و عفاف همسران و دختران خود در این مکان های مقدس (و بلکه در هر زمان و مکان دیگر) باشند تا خدای ناکرده با یک بی توجهی، روح آن معصومان (علیهم السلام) را آزرده نکنند و زیارتشان را به جفا تبدیل ننمایند.

از این امور باید پرهیز کرد:

۱- در وقت خواندن زیارت صدای خود را بلند نکند چنانکه از آیه (یا ایها الذین آمنوا لا ترفعوا أصواتکم فوق صوت النبی...) (۱۳) به دست می آید. زیرا گرچه این آیه مربوط به حیات رسول گرامی است لیکن چنانکه گذشت، فرقی بین حیات و ممات آن حضرت نیست همان گونه که مطابق روایتی که آن نیز گذشت، فرقی بین او و اهل بیتش در این جهت وجود ندارد و زیارت هر کدام از ائمه زیارت خود آن حضرت است.

۲- پس از ورود در حرم اگر وقت نماز واجب فرا رسید، از تأخیر نماز بپرهیزد و اول به نماز مشغول شود، به خصوص اگر نماز جماعت برپا شده باشد؛ همچنین اگر در وسط زیارت، وقت نماز وارد شود. خدام محترم حرم های مقدسه وظیفه دارند که مردم را به این دستور شرعی دعوت کنند.

۳- سخنان بیهوده و دنیایی را در حرم مطهر ترک کند که این کار در شأن زوار حرم های مطهر نیست و به جای آن قرآن تلاوت کند و ثواب آن را به صاحب آن بقعه مبارکه هدیه کند و بداند که عمل او تعظیمی برای آن بزرگوار است و برکاتش به خود تلاوت کننده باز می گردد و نیز می تواند به ذکر خدا مشغول باشد چرا که این حرم های مطهر همچنان که خداوند سبحان در آیه (فی بیوت اذن الله ان ترفع و یذکر فیها اسمه یسبح له فیها یلغدون و الاصل) (۱۴) اشاره فرموده است: خانه هایی است که پیوسته از رفعت و علو مرتبه برخوردار بوده، نام خدا در آنها برده می شود و صبح و شام جایگاه تسبیح اوست.

۴- از هر گونه ایجاد مزاحمت و ناراحتی برای دیگران بپرهیزد و به هنگام ازدحام اصرار بر بوسیدن ضریح که سبب نااحتی، دنگان مه، شده نداشته باشد

آداب مین تشرف

اولین ادب از آداب حین تشرف، اذن دخول است. زائر بر آستانه حرم شریف ایستاده و طلب اذن ورود به حرم را می نماید. زائر ضمن خواندن اذن دخول با سعی در تحصیل رقت قلب و خضوع و خشوع و تدبیر و تأمل در عظمت و شکوه و جلال صاحب آن بارگاه ملکوتی با قلبی شکسته و چشمانی گریان، آهسته و با تواضع در آن مرقد منور گام می نهد.

دومین ادب از آداب حین تشرف، بر عتبه بوسه زدن و سر بر سجده شکر نهادن است.

۳- سومین ادب؛ پای راست را در هنگام ورود و پای چپ را در هنگام خروج مقدم داشتن است

۴- چهارمین ادب؛ در صورت عدم ازدحام جمعیت و به نحوی که موجب مزاحمت اذیت دیگران نباشد به ضریح مطهر نزدیک شدن و پنجه در آن افکندن و بر آن بوسه زدن.

۵- پنجمین ادب؛ به هنگام زیارت، پشت به قبله و رو به قبر مطهر ایستادن.

۶- جز در حالت ضعف و بیماری در حال ایستاده زیارت کردن. شایسته است زائر نماز و دعا و زیارت را ایستاده بخواند.

۷- هفتمین ادب ذکر تکبیر و لا الا الله و وحده لا شریک له بر زبان جاری ساختن.

۸- هشتمین ادب؛ قرائت زیارتنامه های وارده از معصومین در حین زیارت.

متن زیارات وارده از ائمه علاوه بر توصیف و اقرار به کمالات و فضایل بی حد و حصر ایشان و جایگاه بی نظیر آنان در دنیا و آخرت حاوی ۵ موضوع کلی است که در متن همه زیارات یافت می شود: ۱- سلام ۲- شهادت ۳- صلوات ۴- تولی و تبری ۵- دعا و توسل

خواندن زیارتنامه هایی که اهل بیت(ع) به دوستداران و شیعیانشان آموخته اند، عرض سلام و ادب است و اقرار به مقام و منزلت ایشان در نزد پروردگار، و لکن با عباراتی سنجیده تر و مؤدبانه تر. بنابراین شایسته است زائر برای تکمیل عرض ادب و ارادت خویش به پیشگاه آن بزرگواران از متون زیارات معتبر بهره گیرد. در این زمینه توجه به چند نکته لازم و ضروری است.

نکته اول؛ استفاده از متون زیارتی که از خود اهل بیت(ع) رسیده است و از نظر انتساب به آن بزرگواران مورد اطمینان می باشد این ادعیه به دو گروه تقسیم می شوند.

اول، زیارات جامعه که در زیارت هر یک از اهل بیت(ع) می توان آنها را خواند و از معتبرترین و پرمحتواترین آنها یکی زیارت امین الله و دیگری زیارت جامعه کبیره است.

دوم؛ زیارت خاصه هر یک از چهارده معصوم، که خود آنها نیز به زیارتی که در زمان معینی اختصاص ندارند و زیارتی که مختص ایام خاصی است تقسیم می شوند.

نکته سوم؛ این که زائر در انتخاب متن زیارتنامه هم، تناسب محتوای آن با حالات درونی خویش را در نظر بگیرد و همه با توجه به حجم متفاوت متون زیارات تناسب حجم زیارتنامه با توانایی و ظرفیت جسمی و روحی خویش را مراعات کند

پرداختن به زیارتنامه های طولانی برای کسانی که جسماً کم توانند و یا از نظر روحی هنوز ظرفیت لازم را ندارند .

و جب می شود که در اواسط کار خسته شوند و ذوق و حال و توجه خویش را از دست بدهند و صرفاً با تکلف و اجبار و برای پایان رساندن متن زیارتنامه، به خواندن آن بپردازند که این نه تنها موجب کم و یا بی بهره شدن کار زائر می گردد حتی ممکن است به زده شدن و بی رغبتی وی به انجام زیارت و خواندن زیارتنامه در موارد بعد منجر شود.

موجب می شود که در اواسط کار خسته شوند و ذوق و حال و توجه خویش را از دست بدهند و صرفاً با تکلف و اجبار و برای پایان رساندن متن زیارتنامه، به خواندن آن بپردازند که این نه تنها موجب کم و یا بی بهره شدن کار زائر می گردد حتی ممکن است به زده شدن و بی رغبتی وی به انجام زیارت و خواندن زیارتنامه در موارد بعد منجر شود. آنچه گفته شد منحصر به زیارت نیست بلکه شامل همه امور مستحب می باشد. شرط تمریخی و تأثیر مستحبات انجام آنها با شوق و رغبت است و با اکراه و بی میلی و خستگی و بی رغبتی انجام دادن آنها نه تنها کم یا، بی اثر است بلکه ممکن است به زده شدن و بی رغبتی شخص به انجام آنها در آینده نیز منجر شود.

سومین نکته؛ به هنگام خواندن الفاظ زیارتنامه به معانی آنها نیز توجه داشته باشد و با حالتی که احساسات و مکنونات قلبی خود را در قالب الفاظ بیان کند زیارتنامه بخواند.

نکته چهارم؛ اینکه به اقتضای ادب در صورت عدم ضعف و بیماری بهتر است زائر در حال ایستاده به خواندن زیارتنامه بپردازد، (که در آداب قبل به آن اشاره شد) و با طمأنینه و آرامش و به لحن شمرده و آرام و مؤدبانه و با صدای کوتاه زیارتنامه را بخواند. خواندن تند با لحن تحکم آمیز و با صدای بلند و فریادگونه و با حالتی که

گویا صرفاً در مقام رفع تکلیف انجام می شود چندان لطفی نداشته و شایسته آن محضر والا نیست.

همان طور که قبلاً گفته شد با صدای بلند خواندن زیارتنامه علاوه بر این که خلاف ادب است موجب آزار دیگران و از بین رفتن توجه و تمرکز آنان نیز می شود که خود نیز امری ناپسند و نارواست.

نکته پنجم؛ این که زائر تمام وقت خود را به خواندن زیارتنامه های مختلف اختصاص ندهد و برای راز دل گفتن های خویش از یک سو و با سکوت و آرامش به خود مزور توجه نمودن و از حضور در محضر وی لذت بردن از سوی دیگر زمانی باقی بگذارد.

زیارت وداع

آنگاه که زائر پس از مدتی آرمیدن در جوار مرقد منور ثامن الحجج(ع)، آهنگ رحیل نواخته و قصد عزیمت به وطن خود را دارد، برای وداع با حضرت این دعا را بخواند:

علامه مجلسی(ره) از «بلدالامین» نقل می کند که برای وداع با آن حضرت همان سخنی را بگو که امام صادق(ع) برای وداع با رسول گرامی(صلی الله علیه وآله) بیان داشته است یعنی:

لَا جَعَلَ اللَّهُ آخِرَ تَسْلِيمِي عَلَيْكَ * و اگر خواستی بگو: أَسْلَمَ عَلَيْكَ يَا وَلِيَّ اللَّهِ
قرار ندهد خداوند این سلام را آخرین سلام من بر تو *
سَلَامٌ بِرُّتُو آي نَمَائِنِدِه خُدَا
و رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ، اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي
زیارتی ابن نبیک،

و رحمت خدا و برکاتش نیز بر تو باد. خدایا قرار مده این بار را آخرین بار زیارت من از فرزند پیامبر،
و حَجَّتِكَ عَلَيَّ خَلْقِكَ، وَ اَجْمَعْنِي وَ اِيَّاهُ فِي جَنَّتِكَ،
وَ احْشِرْنِي مَعَهُ وَ فِي

و حجت تو بر خلقت و گرد آور من و او را در بهشتت و محشورم کن یا او در
حَزِيْبِهِ مَعَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِيْنَ، وَ حَسَنَ اَوْلِيَّكَ رَفِيْقًا، وَ اَسْتُوْدِعُكَ اللَّهُ

زمره حزب او با شهیدان و مردان شایسته، و آنها نیکو رفیقانی هستند و تو را به خدا می سپارم
وَ اَسْتَرْعِيكَ، وَ اَقْرَأْ عَلَيْكَ السَّلَامَ، اٰمِنًا يٰلِلّٰهِ وَ يٰلِرَّسُوْلِ،
و یما جنت یه

و رعایتت را نسبت به خود خواهانم و سلام بر تو می رسانم، ایمان داریم به خدا و به رسول خدا و بدانچه تو آوردی

وَ دَلَّلْتَ عَلَيَّ، فَآكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِيْنَ.
و بدان راهنمایی کردی، پس نام ما را در زمره گواهان ثبت فرما.